

Zbirka portreta Hrvatskoga povijesnog muzeja - nastanak i proučavanje

Bregovac Pisk, Marina

Source / Izvornik: **Institucije povijesti umjetnosti : zbornik 4. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2019, 27 - 33**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

<https://doi.org/10.31664/z4khpu.04>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:449047>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Zbirka portreta Hrvatskoga povijesnog muzeja — nastanak i proučavanje

Marina Bregovac Pisk

Hrvatski povijesni muzej, Zagreb
m.pisk@hismus.hr

 <https://orcid.org/0000-0001-7446-7605>

Počeci

Zbirka slika Hrvatskoga povijesnog muzeja započela je svoj život u prvim godinama Narodnog muzeja, utemeljena 1846. godine. Prikupljena je prema kriterijima važnosti za hrvatsku društvenu, političku i kulturnu povijest, zacrtanim u vrijeme stvaranja Narodnog muzeja, pri čemu je umjetnička kvaliteta djela bila redovito u drugom planu, iako je zanimljivo napomenuti da je jedno od najpoznatijih djela hrvatske umjetnosti 19. stoljeća, Karasova *Rimljanka s mandolinom* (sl. 1), u Muzej pristigla već iduće, 1847. godine.¹

Godine 1851. zagrebački biskup Juraj Haulik darovao je na poticaj Ivana Kukuljevića Sakcinskog, predsjednika Društva za povjesticu jugoslavensku, šest portreta donatora pavlinskog samostana u Remetama.² Među njima se ističe danas nam iznimno vrijedan portret Ulrika II. Celjskog, moguće djelo pavlinskog slikara Luke Markgrafa († 1706.). Sljedeća velika donacija portreta pristigla je godine 1856. od grofice Josipe Kulmer rođene Oršić iz Šestina. Muzeju je darovala niz obiteljskih portreta (25 djela) i Galeriju ugarsko-hrvatskih vladara, vrijednu i zanimljivu seriju djela manjih formata koju čine sveukupno 42 portreta. Prikazuju ugarsko-hrvatske vladare od sv. Stjepana do Josipa II. Djela su neutvrđenih, vjerojatno ugarskih, slikara, nastala tijekom 18. stoljeća.³

- 1 Muzeju ju je darovao zagrebački trgovac Naum Mallin.
- 2 Iako je Kukuljević od biskupa tražio i portrete Zrinskog, Frankopana i Tattenbacha, oni ipak nisu pristigli u Muzej, već su ostali u biskupskom dvoru u Zagrebu. Muzej je umjesto njih dobio zbirku starih pečata.
- 3 Prvo objavljivanje u: MARIJANA SCHNEIDER, *Portreti 16 – 18. stoljeća*, XX katalog muzejskih zbirki, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 1982., 33–57. Potom u: MARIJA ŠERCER, Predložci Galerije ugarsko-hrvatskih kraljeva, u: *Kolomanov put*, katalog izložbe, (ur.) Jelena Borošak-Marijanović i dr., Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 2002., 219–221; Marina Bregovac Pisk, Kruna Sv. Stjepana – nastanak i povijest, u: *Kolomanov put*, 194–218.

Slika 1
Vjekoslav Karas, *Rimljanka s mandolinom*, 1845.–1847.
Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH 8581

Zbirka je do kraja 19. stoljeća obogaćivana najčešće darovima. U čitavoj povijesti Muzeja tek je pet portreta naručeno za Zbirku – početkom druge polovine 19. stoljeća sabirnom su akcijom prikupljena sredstva za portrete Josipa Jelačića i Franje Josipa I. te su oni naručeni kod slikara Ivana Zaschea (Jablonec, Češka, 1825.–Zagreb, 1863.), pristigla iz Beča u Zagreb na poziv nadbiskupa Haulika kako bi slikao park Maksimir.⁴ Zasche je također naslikao portrete biskupa Haulika i Dragutina Rakovca. Godine 1871. Muzej je od slikara Josipa Franje Mückea (Nagyatád, Mađarska, 1819.–Pecs, 1883.)⁵ bio naručio portret biskupa Strossmayera.

Slika 2
Nikola II. Drašković
crtao Adriaen van Bloemen, rezoao
Cornelius Meyssens, Beč, 17. stoljeće
kupljeno od Mirka Breyera iz
Zagreba 1905. godine
Hrvatski povijesni muzej, inv. br.
HPM/PMH 3301

Dvadeseto stoljeće

Početkom 20. stoljeća za Zbirku su kupovane minijature i manje slike od antikvara, katkad i izvan Hrvatske. Najčešće se uz minijature spominje ime zagrebačkog antikvara Moritza Schottena, od kojeg je potkraj 19. i početkom 20. stoljeća za Muzej kupljen niz minijatura. Započelo je i prikupljanje portretnih grafika, koje će također postati brojna i važan dio Zbirke.⁶ Josip Brunšmid, ravnatelj Arheološko-historijskog odjela Muzeja, potaknuo je osamostaljivanje Zbirke grafika unutar Muzeja darujući između 1900. i 1912. godine velik broj listova – prikaza bitaka, veduta gradova i portreta (uglavnom manjeg formata). Zbirka je tijekom prvih desetljeća dvadesetog stoljeća obogaćivana kupnjom i darovima privatnih darovatelja (sl. 2).⁷

Po završetku Prvoga svjetskog rata, nakon zamolbe tadašnjeg ravnatelja Arheološko-historičkoga odjela Hrvatskog narodnoga muzeja Viktora Hoffilera vojnim vlastima da postrojbe, nakon uvođenja novoga državno-pravnoga ustroja, predmete vezane uz stari režim predaju u Narodni muzej, tijekom 1919. godine predano je više od dvije stotine slika, grafika i skulptura u vezi s razdobljem prije i za vrijeme Prvoga svjetskog rata. Slike i grafike pristigle su u Muzej iz raznih postrojbi s popisima na kojima je naveden broj predmeta koji se predaju, a katkad i imena prikazanih osoba. Jasno da su vrlo prepoznatljiva bila dva vladara – dugovječni Franjo Josip I. i njegov nasljednik car Karlo I. (IV.), ali „davanje imena” osobama, pretežno časnicima,

- 4 O slikaru Zascheu vidjeti: MARIJANA SCHNEIDER, Slikar Ivan Zasche (1825–1863): monografija, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 1975.
- 5 Mücke je godine 1866. bio po narudžbi „Centralnog odbora za proslavu tristogodišnjice Zrinjskiove” bio naslikao portret Nikole Zrinskog Sigetskog, prvu sliku historijskog slikarstva u Hrvatskoj. Portret je već pri naručivanju bio namijenjen Narodnom muzeju. O slikaru Mückeu vidjeti: BRANKA BALEN, Josip Franjo Mücke, 1821.–1883., Osijek–Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, Galerija likovnih umjetnosti Osijek, 2000. O proslavi obljetnice bitke kod Sigeta i portretu Nikole Zrinskog Sigetskog vidjeti: Ivan Kukuljević Sakcinski: *Začetnik hrvatskog identiteta*, katalog izložbe, (ur.) Ljerka Šimunić i dr., Zagreb, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016., 219.
- 6 Grafički portreti objavljeni su u: MARINA BREGOVAC PISK, *Portreti u zbirci grafika Hrvatskog povijesnog muzeja*, XLIII. katalog muzejskih zbirki, Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 2008. Katalog sadrži 1350 kataloških jedinica. U uvodnom dijelu detaljno je opisan razvoj tog dijela grafičke zbirke.
- 7 U razdoblju od 1906. do 1931. godine najveći je broj portretnih listova kupljen kod knjižara i antikvara u Zagrebu (Moritza Schottena, Mirka Breyera, Stjepana Kuglija i Gjura Trpinca) i inozemstvu (u Beču, Grazu, Linzu, Amsterdamu, Frankfurtu, Dresdenu, Berlinu i drugdje).

prikazanim na velikom dijelu slika i grafika predstavljalo je problem; za neke visoke časnike bilo je moguće naći fotografije ili reprodukcije portreta, što je donekle olakšalo identifikaciju. Tako su prepoznati na primjer portreti feldmaršala Huga Conrada v. Hötzendorfa (sl. 3) i nadvojvode Friedricha (sl. 4), djela odličnoga neutvrđenog bečkog slikara.

Uspoređivanjem s podacima navedenim u vojnim šematizmima te iščitavanjem različitih odlikovanja koje je s velikim strpljenjem provodio kolega Boris Prister, do odlaska u mirovinu 2016. godine kustos Zbirke odlikovanja i medalja Hrvatskog povijesnog muzeja, niz dotad nepoznatih visokih časnika ipak je prepoznat, kao što je to slučaj s portretima zapovjednih pukovnika 53. zagrebačke pješачke pukovnije, Adolfa von Rhemena i Friedricha Schirmera. Kao pomoć pri identifikaciji portreta pukovnika Rhemena (sl. 6) poslužila je, nakon

Slika 3

Neutvrđeni slikar, *Hugo Conrad von Hötendorf*, 1916.–1917.
Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH 8793

Slika 4

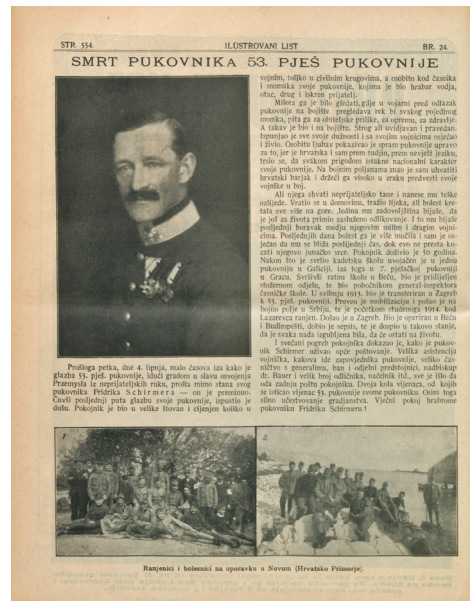
Neutvrđeni slikar, *Nadvojvoda Friedrich*, 1916. (?)
Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH 8794

Slika 5
Adolf Rhemen zu Bärensfeld
prema fotografiji iz dvorskog atelijera
Antona Paula Hubera heliogravirano i
otisnuto K.u.k. Militärgeographisches
Institutu, izdao Rudolf Lechner, Beč,
oko 1900. godine
Hrvatski povijesni muzej, inv. br. 4533

Slika 6
Neutvrđeni slikar, Adolf Rhemen zu
Bärensfeld, oko 1916.
Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/
PMH 8795

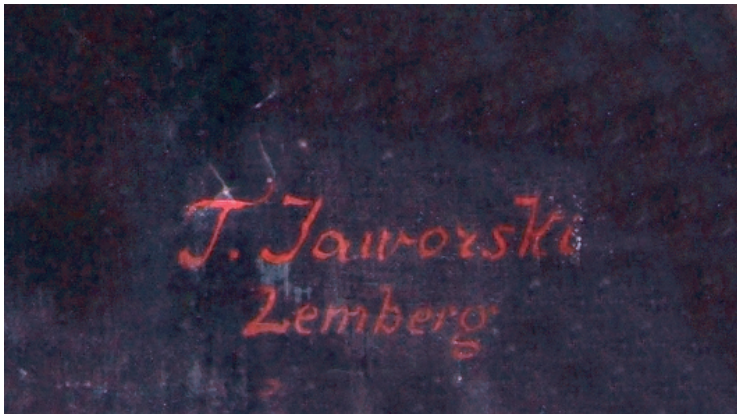

Slika 7
Ilustrovani list, br. 24, 12. lipnja 1915.,
str. 554
[http://dnc.nsk.hr/DataServices/
ImageView.aspx?id=ec33e68c-
d180-463d-850e-00a241f75a1a](http://dnc.nsk.hr/DataServices/ImageView.aspx?id=ec33e68c-d180-463d-850e-00a241f75a1a),
20.12.2016.

Slika 8
Neutvrđeni slikar, Pukovnik Friedrich
Schürmer, 1915.
Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/
PMH 2636

temeljitog pregledavanja portretnih listova austrougarskih časnika koji se čuvaju u Muzeju, portretna grafika (sl. 5), dok je Schirmerov portret (sl. 8) identificiran prema reprodukciji u novinskom članku (sl. 7). Niži časnici prikazani na portretima ipak su zasad većim dijelom ostali nepoznati.⁸

Iz iste pukovnije u muzejsku zbirku došlo je i nekoliko vrijednih djela među, kojima se ističu portreti Alberta Dragolovicsa Otona Ivekovića (Klanjec, 1890.–1939.)⁹ te portreti neutvrđenih časnika, djela Ljube Babića (Jastrebarsko, 1890.–Zagreb, 1974.), T. Jaworskog i Konrada Filipa (Zagreb, 1874.–München?, u vrijeme Drugoga svjetskog rata). *Portret neutvrđenog časnika T. Jaworskog* dokumentarno je također vrlo zanimljiv – iz signature „T. Jaworski / Lemberg” (sl. 9) vidljivo je da je portret slikan u Lvovu u Ukrajini, gdje je 53. zagrebačka pukovnija ratovala

- 8 Slike, grafike i skulpture vezane uz Prvi svjetski rat katalogizirane su i po prvi put objavljene u: MARINA BREGOVAC PISK, Prvi svjetski rat u Zbirci slika, grafika i skulptura Hrvatskog povijesnog muzeja, u: *Dadoh zlato za željezo. Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja*, XLV. katalog muzejskih zbirki, (ur.) Jelena Borošak Marijanović, Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 2011., 100–119, 292–365. Objavljeno i u MARINA BREGOVAC PISK, *Slike Velikog rata. Images of the Great War*, katalog izložbe, Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 2014.
- 9 Iveković je u vrijeme Prvoga svjetskog rata bio ratni slikar; od lipnja 1915. do rujna 1918. bio je na bojišnicama na Soči, u Galiciji i Srbiji. Snježana Pintarić, *Oton Iveković: retrospektivna izložba*, katalog izložbe, Zagreb, Umjetnički paviljon u Zagrebu, 1995., str. 141; MARINA BREGOVAC PISK (bilj. 8), 2014., 20–22, 130–137.

Slika 9

T. Jaworski, *Portret neutvrđenog časnika*, 1915. (detalj, signatura)
Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH 2715

1915. godine. O slikaru nažalost nije bilo moguće naći podatke. Između dva svjetska rata zbirka je redovito obogaćivana raznim djelima, među njima i portretima. Portreti su u Muzej pristigli nakon Drugoga svjetskog rata preko Komisije za sakupljanje i čuvanje kulturnih spomenika i starina. Šifre napisane kredom na njihovoj poledini omogućile su tadašnjoj voditeljici Zbirke, Marijani Schneider, da ih smjesti u vrijeme i prostor nastanka te im proučavanjem rodoslovlja raznih obitelji iz kojih su djela pristigla „da ime i prezime”. Portrete iz Zbirke slika Povijesnog muzeja Hrvatske¹⁰ nastale u razdoblju od 1800. do 1870. godine M. Schneider objavila je 1973. godine,¹¹ a portrete nastale u vremenu od 16. do 18. stoljeća 1982. godine.¹² Taj drugi katalog posvećen portretnom slikarstvu bio je i ostao odličan predložak za katalogiziranje muzejske zbirke i približavanje njezina sadržaja čitateljima, koji ne moraju biti stručnjaci.

Tijekom četrdeset godina od objavljivanja prvoga kataloga M. Schneider do danas dio Zbirke portreta nastalih u 19. stoljeću obogaćen je nizom djela, a došlo se i do novih saznanja o autorima pojedinih djela. Budući novi katalog portreta 19. stoljeća u Zbirci slika Hrvatskoga povijesnog muzeja vjerojatno će obuhvaćati oko 500 kataloških jedinica. Iako su kriteriji nabave djela u Muzeju ostali vrlo slični onima iz vremena Narodnog

- 10 Danas Hrvatskog povijesnog muzeja.
- 11 MARIJANA SCHNEIDER, *Portreti 1800–1870*, IX. katalog muzejskih zbirki, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 1973.; MARIJANA SCHNEIDER, *Portreti 1800–1870*. Dodatak katalogu muzejskih zbirki IX, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 1974. U katalogu i dodatku katalogu objavljeno je 311 djela.
- 12 MARIJANA SCHNEIDER, *Portreti 16–18. stoljeća*, XX. katalog muzejskih zbirki, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 1982. U katalogu je objavljeno 299 djela.

muzeja – povijesna i dokumentarna vrijednost, pa tek potom i umjetnička – ipak se, kao što je to slučaj s dvama odličnim portretima Vlaha Bukovca (Cavtat, 1855. – Prag, 1922.) – portretom dr. Stjepana Miletića (sl. 10) i njegove supruge Božene (sl. 11) – ponekad važnost prikazane osobe poklopi s vrhunskom umjetničkom vrijednošću.¹³

Portret Aleksija Rakovca, djelo slikara Thuguta Heinricha (Beč, 1800. – ?), vjerojatno iz 1846. godine, također je jedna od vrijednih akvizicija Muzeja s početka 21. stoljeća, u kojoj su se preklapili zanimljivi podaci o životu prikazanog s visokom umjetničkom vrijednošću djela.

¹³ Hrvatski povijesni muzej imao je veliku sreću pri nabavi tih portreta: vlasnica, gospođa Zlata Miletić, željela je da portreti budu u Muzeju pa je 1998. otkupljen portret Stjepana Miletića, a tek dvije godine kasnije, kad su prikupljena sredstva, i portret supruge, Božene Miletić.

Proučavanje i katalogiziranje

Uz povijesnoumjetničke elemente djela koji nam omogućavaju njegovo smještanje u vrijeme i prostor nastanka, proučavanje detalja odjeće i pozadine, a potom i brojnih izvora dovodi do toga da za pojedini portret, nabavljen ili dobiven kao *Portret nepoznatog* ili *Portret nepoznate* s manjom ili većom sigurnošću odredimo njegovo ime i prezime ili obitelj iz koje potječe. Često su to rodoslovlja pojedinih obitelji za koje postoje naznake da je pojedino djelo nekad bilo u njihovu posjedu. Marijana Schneider, kustosica Zbirke do 1984. godine, započela je s izrađivanjem (radnih) rodoslovlja obitelji kojih se portreti

Slika 10

Vlaho Bukovac, *Dr Stjepan Miletić*, 1894.
Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM
33316

Slika 11

Vlaho Bukovac, *Božena Miletić*, 1899.
Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM
33937

čuvaju u Zbirci Hrvatskoga povijesnog muzeja. Tu dobru tradiciju nastavio je i sljedeći kustos; rodoslovlja su nadopunjavana podacima nađenim na najraznovrsnijim mjestima (arhivskim izvorima, novinama, stručnim i znanstvenim člancima, izložbenim katalozima), a u novije doba i internetskim izvorima, naročito stranicama velikih europskih knjižnica s odličnim mogućnostima pretraživanja. Katkad su obiteljska sličnost ili pak prepoznata ruka određenog slikara bile presudne u smještanju portreta u pojedine obitelji.

Usporedbe slikanih portreta s raznim grafičkim listovima također su dale dobre rezultate, osobito za djela nastala tijekom 19. i početkom 20. stoljeća. U pojedinim slučajevima jedini je relativno siguran rezultat „imenovanja” djela dobiven proučavanjem odora i vojnih šematizama Austrougarske vojske; primjer takva složenog proučavanja predstavljala je katalogizacija portreta većim dijelom bezimernih časnika pristiglih u Muzej 1919. godine iz raznih vojnih postrojbi. Portretni listovi većinom su jednostavniji za katalogiziranje zato što se na njima često nalaze podaci o prikazanoj osobi, potom o crtaču ili autoru predloška, bakrorescu, bakropiscu ili litografu, tiskaru i izdavaču, što uvelike olakšava njihovu obradu.

Zaključak

Zbirka slika Hrvatskoga povijesnog muzeja tijekom proteklih 170 godina rasla je te u 2016. godini broji više od 1100 djela, od kojih više od osamsto portreta i portretnih minijatura nastalih od 16. do početka 20. stoljeća. Zbirka grafika Muzeja također broji zavidnih gotovo dvije tisuće portretnih listova.¹⁴ Nakon prikupljanja osnovnih podataka iz muzejske dokumentacije, određivanja stilskih obilježja portreta i njihova smještanja u vrijeme i mogući prostor nastanka, dalje proučavanje nerijetko vodi do raznih arhivskih dokumenata i pisanih izvora te naposljetku daje vrijedne informacije o mogućim autorima i portretiranim osobama. Pronalaženjem novih podataka obogaćuju se i ranije katalogizirana djela, kao na primjer pojedini portreti iz 17. i 18. stoljeća.

Rad na portretima i drugim djelima iz Zbirke slika i grafika Hrvatskoga povijesnog muzeja trajna je istraživačka zadaća, tijekom koje impresivna zbirka uvijek iznova nudi nova saznanja.

¹⁴ Kao što je navedeno, grafički portreti katalogizirani su i objavljeni u katalogu zbirke 2008. godine, koji broji 1350 kataloških jedinica (bilj. 6). Brojni listovi čuvaju se u zbirci u više primjeraka te se stoga njihov broj penje na oko dvije tisuće.

Zbirka portreta Hrvatskoga povijesnog muzeja—nastanak i proučavanje/Marina Bregovac Pisk / CC BY / 4.0

DOI: <https://doi.org/10.31664/z4khpu.04>